



EHTIYOJLAR VA FAOLIYATNING O'ZARO BOG'LIQLIGI

¹Abdusamatova Sh. S.

Chgpu psixologiya kafedrası,

Magistr ²G.F. Sulonqulova.

<https://www.doi.org/10.5281/zenodo.7777814>

ARTICLE INFO

Received: 19th March 2023

Accepted: 27th March 2023

Online: 28th March 2023

KEY WORDS

Ehtiyof, faoliyat, o'zaro bog'liqlik, dialekt, ajralmas xususiyatini ta'kidlash kerak.

ABSTRACT

Ehtiyof har qanday tirik mavjudotining modda, energiya va atrof-muhitdagi ma'lumotlarga, ularning mavjudligi va rivojlanishini ta'minlash uchun ularni iste'mol qilishning aniq ob'ektlari sifatida va ichki sharoitda ob'ektiv zarurligini ifodalaydi.

Ehtiyoflar va faoliyatning o'zaro bog'liqligini hisobga olgan holda, uning dialektik, ajralmas xususiyatini ta'kidlash kerak. Faoliyat har doim, insonning ehtiyoflari va manfaatlari bilan belgilanadi, boshqa tomondan qarasa, uning ehtiyoflarini qondirish vositasi bo'lib xizmat qiladi. Shuning uchun aytishimiz mumkinki, inson faoliyati tuzilishining asosi va inson faoliyati tabiatidagi hal qiluvchi element odamlarning ehtiyofidir.

Ehtiyof har qanday tirik mavjudotining modda, energiya va atrof-muhitdagi ma'lumotlarga, ularning mavjudligi va rivojlanishini ta'minlash uchun ularni iste'mol qilishning aniq ob'ektlari sifatida va ichki sharoitda ob'ektiv zarurligini ifodalaydi. N. V. Ivanchuk ta'kidlaganidek, "shaxsga bo'lgan ehtiyof-bu uning hayot sharoitlariga munosabati, bu mumkin bo'lgan va haqiqiy, zarur va kerakli, hozirgi va istiqbolli munosabat o'rtasidagi qarama - qarshilikda namoyon bo'ladi".

Shunday qilib, ehtiyof ob'ektiv ravishda mavjud bo'lgan qarama-qarshilikning sub'ektiv shakli bo'lib, uning funktsional roli sub'ektni ushbu qarama-qarshilikni o'z faoliyati orqali olib tashlashga undashdir. Ehtiyofni rivojlantirishning yaxlit jarayoni ikkita asosiy fikrni o'z ichiga oladi:

- birinchisi: "ijtimoiy sub'ekt - haqiqat" ehtiyof qarama - qarshiligining rivojlanishi,
- ikkinchisi; -harakat, faoliyatdagi qarama-qarshilikni hal qilish.

Ehtiyofni qondirish-bu ma'lum xususiyatlarga ega bo'lgan ob'ekt yoki hodisani qarama-qarshilikni yo'q qiladigan kerakli element sifatida sub'ektning hayot tizimiga kiritishni anglatadi. Faoliyat har doim maqsadga muvofiqdir - istalgan narsaning ideal qiyofasi maqsadga qondirilgan ehtiyofning ideal qiyofasi sifatida mujassamlangan bo'ladi. Shu bilan birga, insonning ehtiyofning o'ziga ham, uni qondiradigan faoliyatga ham munosabati maqsadga muvofiqdir. Ehtiyofni sub'ektning ob'ektiv qarama-qarshiligi va ehtiyofning ob'ekti sifatida ishlaydigan dolzarb haqiqat sifatida tushunish, ikkinchisini sub'ekt va ehtiyof predmeti o'rtasidagi qarama-qarshilik sifatida tushunishni o'z ichiga oladi. (4, 83-84-betlar). Ma'lum bir faoliyatni muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun avval uning ehtiyoflarini bilishi



kerak. Ehtiyojlarni bilish-bu: alohida ahamiyatga ega bo'lgan harakat, chunki ehtiyojni qondirish uchun insonning amaliy faoliyatining muvaffaqiyati (yoki aksincha, muvaffaqiyatsizligi) unga bog'liq. Inson ongi orqali buzilgan ehtiyojlar inson faoliyatini tartibga soluvchi vazifasini bajaradi. Odamlarning ehtiyojlarni qondirish bo'yicha faoliyati haqiqiy ehtiyojlarni etarli darajada aks ettiradigan ong tomonidan boshqariladigan darajada muvaffaqiyatli bo'ladi. Va aksincha, agar u buzilgan, ehtiyojlarni etarli darajada aks ettirmaydigan ong bilan belgilanadigan bo'lsa, u kamroq muvaffaqiyatli yoki muvaffaqiyatsiz bo'lishi mumkin. Jamiyatning ehtiyojlari genetik va tarixiy jihatdan inson faoliyatining asosiy sababidir, ammo shu bilan birga ular ushbu faoliyatning natijasidir. Ijtimoiy faoliyat tizimi, bir tomondan, ehtiyojlarning mahsuli bo'lib, o'z navbatida ehtiyojlarni takrorlaydi va faoliyatning ko'payishi va rivojlanishini rag'batlantiradigan yangi ehtiyojlarni keltirib chiqaradi.

Faoliyat va ehtiyojlar o'rtasidagi qarama - qarshi munosabatlar faoliyatning o'zi ham, ehtiyojlari ham rivojlanish manbai hisoblanadi. Ehtiyojni qondirish va uni qondirish harakatining o'zi yangi ehtiyojlarni keltirib chiqaradi. Shunday qilib, ehtiyojlar va faoliyat o'zaro bog'liqdir. Faoliyat jarayonida insonning ehtiyojlari qondiriladi va uning asosiy sababi hisoblanadi. Ehtiyojlardan tashqari, inson faoliyatining regulyatorlari ehtiyojlar bilan uzviy bog'liq bo'lgan qadriyatlaridir. "Qadriyatlar-bu sub'ektning oldingi tajribasi jamlangan va uning keyingi xatti-harakatlari to'g'risida qarorlar qabul qilinadigan afzal qilingan tovarlar va ularni olish usullari to'g'risida umumlashtirilgan g'oyalar" [4].

Shaxsiyat tarkibiga kiradigan qadriyatlar tizimi ehtiyojlarning o'zaro ta'sirining xususiyatlariga ta'sir qiladi. Shu bilan birga, qadriyatlar tizimi nisbiy mustaqillikka ega va ehtiyojni anglash jarayonida ularni "tuzatadi". Ba'zi tadqiqotchilar qadriyatlar tizimini ehtiyojlar, inson faoliyati manbalari, faoliyat bilan bir qatorda uning namoyon bo'lishining eng yuqori shakli sifatida mustaqil deb hisoblashadi.

Qadriyatlar tizimida shaxsning erkinligi namoyon bo'ladi va bu erkinlikning o'sishi ma'naviy qadriyatlarning tobora yaxlit va faol rivojlanishi bilan ta'minlanadi. Ammo bu qadriyatlar shaxsning rivojlanish darajasiga, uning ehtiyojlari tuzilishiga qarab o'zlashtiriladi yoki o'zlashtirilmaydi. Shaxsning qadriyatlari ham, uning boshqa ma'naviy shakllanishlari ham maqsadga muvofiq xarakterga ega bo'lishi mumkin, faqat ehtiyojga "to'qilgan", uni anglash va amalga oshirish jarayonida va maqsadli xarakterga ega bo'lib, shaxsning faol faoliyatining tarkibiy qismiga aylanishi mumkin[3]. Masalan, atrof-muhitni saqlashning eng yuqori qadriyatlaridan biri deb hisoblamaydigan odam yo'q. Biroq, shaxsiy ehtiyojlar tizimiga kiritilmagan, bu qiymat ko'plab odamlarning hayotiy faoliyatida amalga oshirilmaydi.

Bugungi kunda bizning jamiyatimizda qadriyatlarni qayta baholash sharoitida, ya'ni. e'tiqod, ideallar, me'yorlar, an'anaviy qadriyatlarning parchalanishi, ehtiyojlar va qadriyatlarning ijobiy tizimini izlash, rivojlantirish va tasdiqlash zarurati hayotiy ahamiyatga ega. Bu tizim sog'lom, ijodiy, hayotiy inson ehtiyojlarini hisobga olishga asoslangan bo'lsa, ijobiy bo'ladi. Jamiyat va shaxsning progressiv rivojlanishi uchun erkinlik va xavfsizlikka bo'lgan ehtiyoj, o'zini o'zi anglash, o'zini inson sifatida hurmat qilish, axborot, madaniyat va san'at qadriyatlari, yaxshi tashkil etilgan dam olish va ko'ngil ochish va nihoyat, qiymatga yo'naltirilgan ehtiyoj muhim ahamiyatga ega. Ehtiyojlarini qondirish ijtimoiy munosabatlarning tabiati, jamiyatning demokratik va madaniyatli tuzilishi bilan uzviy



bog'liqdir. O'z navbatida, jamiyatning bunday tuzilishi uchun eng muhim shart bu insonni, uning ehtiyojlarini, ularning rivojlanishining aniq tarixiy sharoitlarini bilishdir.

Faoliyat motivlarida insonning ehtiyojlari namoyon bo'ladi, shuning uchun motivlar ehtiyojlarni qondirish bilan bog'liq faoliyat uchun turtki deb aytishimiz mumkin. Faoliyat motivlarini shakllantirishda manfaatlar alohida rol o'ynaydi. Odamlarning manfaatlarini ularning ehtiyojlariga asoslanadi. Qiziqish deganda ob'ekt bilan birlikka ongli ehtiyoj va uni qondirish shartlari tushuniladi.

Faoliyat motivlarida ehtiyojlar va manfaatlar etakchi o'rinni egallaydi. G. Gegel shunday deb yozgan edi: "Tarixni eng yaqin ko'rib chiqish bizni odamlarning xatti-harakatlari ularning ehtiyojlari, ehtirosi va qiziqishlaridan kelib chiqishiga ishoniradi... va faqat ular asosiy rol o'ynaydi." Ehtiyojlar va qiziqishlar odamlar tomonidan amalga oshiriladi, ya'ni ongli faoliyatni tavsiflaydi. Odamlar o'z harakatlarini o'z-o'zini nazorat qilish orqali faoliyat haqida o'ylashadi.

Ehtiyojlar bilan bir qatorda, faoliyatning eng muhim motivi-bu insonning ma'lum ijtimoiy ob'ektlarga (moddiy va ma'naviy manfaatlariga) tanlab munosabati, ma'lum bir turmush tarzi va faoliyatiga moyilligi qayd etilgan qiymat yo'nalishlari. Biz faoliyatni rag'batlantirish uchun asos bo'lib xizmat qiladigan odamlar tomonidan boshqariladigan qadriyatlar haqida gapiramiz. Masalan, oilaviy hayotning ahamiyatini, uning o'zi uchun foydaliligini baholashga qarab, shaxs oilani yaratishga, uni saqlashga moyil bo'lishi mumkin yoki aksincha, oilaviy aloqalarni yaratish va himoya qilishga moyil emas. Faoliyat motivlarida e'tiqodlar muhim rol o'ynaydi. Ishontirish-bu dunyoga, ideallarga va prinsiplarga nisbatan barqaror qarashlar, shuningdek ularni o'z harakatlari va harakatlari orqali hayotga tatbiq etish istagi. Biroq, ongsiz faoliyat ham faoliyatda namoyon bo'ladi, bu ong ishtirokisiz sodir bo'ladigan aqliy hayotni anglatadi. Psixologiyada ongsizlik deganda odam o'zini anglamaydigan holatlar tushuniladi. Inson faoliyatiga uning jozibadorligi katta ta'sir ko'rsatishi mumkin, ya'ni, ongsiz yoki etarli darajada ongli bo'lmagan ehtiyojni ifodalovchi ruhiy holatlar. Jozibadorlik holatini boshdan kechirayotgan odam uchun uni ob'ektga nima jalb qilishi, uning harakatlarining maqsadlari nima ekanligi aniq emas. Ko'pgina olimlarning fikriga ko'ra, jozibadorlik insonning motivlarini shakllantirishning dastlabki bosqichidir. Dastlab, ongsiz davrlar ongli motivlarga yo'l beradi. Nemis sotsiologi M. Veber faoliyat haqida gapirganda, harakatlarni motivlariga qarab maqsadli, qiymat-ratsional, affektiv va an'anaviylarga ajratdi.

Maqsadli harakat oqilona belgilangan va o'ylangan maqsad bilan tavsiflanadi. Xulq-atvori uning harakatlarining maqsadi, vositalari va mumkin bo'lgan yon natijalariga yo'naltirilgan shaxs maqsadga muvofiq harakat qiladi. Bunday holda, shaxs mablag'larning maqsadga va yon natijalarga munosabatini, rejaga erishish shartlarini oqilona ko'rib chiqadi. Qiymat-ratsional harakat uning qiymat yo'nalishini ongli ravishda aniqlash va unga izchil yo'naltirish bilan bog'liq. Uning ma'nosi biron bir maqsadga erishish emas, balki shaxsning qadriyatlar haqidagi tushunchalariga amal qilishidir: burch, qadr-qimmat, go'zallik, diniy e'tiqodlar, taqvodorlik. Bunday harakat prinsiplarga, amrlarga, talablarga bo'ysunadi. Bu ma'lum bir xatti-harakatlarning estetik, diniy yoki boshqa qiymatiga ishonishga asoslangan. Affektiv harakat shaxsning hissiy holatiga bog'liq. "Ta'sir" so'zi lotincha so'zdan kelib chiqqan bo'lib, so'zma-so'z ma'noni anglatadi: ruhiy hayajon.



Psixologlar bu atamani nisbatan qisqa muddatli, kuchli va shiddatli hissiy tajriba - g'azab, dahshat, umidsizlik va boshqalar deb tushunishadi. Shaxs, agar u qasos olish, zavqlanish, sadoqat va hokazolarga bo'lgan ehtiyojini tezda qondirishga intilsa, ta'sir ta'siri ostida harakat qiladi. Ko'pincha, bu bir vaqtlar o'rganilgan o'rnatish yo'nalishi bo'yicha odatdagi tirnash xususiyati uchun avtomatik reaksiya.

Masalan, har qanday kerakli mahsulotning etishmasligi ko'p odamlar uchun birinchi imkoniyatda ushbu mahsulot zaxirasini yaratishni xohlaydi. M. Veberning ta'kidlashicha, sof shaklda bu turdagi xatti-harakatlar tez-tez uchramaydi. Odatda, turli xil motivlar birlashtiriladi, bir-birining ustiga qo'yiladi. Biroq, ularning bilimlari odamlarning xatti-harakatlarining sabablarini, ularning faoliyatining ma'nosini tushunishga yordam beradi. Rag'batlantirish, motivlardan farqli o'laroq, muayyan ehtiyojlarni qondirish bilan bog'liq faoliyat uchun tashqi motivlardir (5)

Motiv insonning "ichida", "shaxsiy" xarakterga ega, odamga nisbatan ko'plab tashqi va ichki omillarga, shuningdek unga parallel ravishda yuzaga keladigan boshqa motivlarning harakatlariga bog'liq. Rag'batlantirish, qoida tariqasida, jamiyat tomonidan, ma'lum bir faoliyatni amalga oshirish va uning natijalaridan manfaatdor bo'lgan boshqa odamlar tomonidan boshlanadi. Stimullar ma'lum motivlarning harakatlarini keltirib chiqaradigan tashqi ta'sir qo'llari yoki "tirnash xususiyati" tashuvchisi rolini o'ynaydi. Inson xulq - atvoridagi stimullarning hal qiluvchi rolini xulq-atvor vakillari, psixologiyadagi ob'ektivistik yo'nalish himoya qildilar, ular odam "stimul-reaktsiya" formulasi bo'yicha harakat qiladi va odamdan to'g'ri xulq-atvorga erishish mumkin deb hisoblashadi. tegishli tanlangan stimullar tizimi orqali.

Shunday qilib, masalan, agar bola injiq bo'lsa, unga konfet berishning hojati yo'q, chunki shu bilan o'qituvchi salbiy xatti-harakatlarni ijobiy stimul bilan qo'llab-quvvatlaydi. Insonni faoliyatga undaydigan, faoliyatning chegaralari va shakllarini belgilaydigan va ushbu faoliyatga ma'lum maqsadlarga erishishga yo'naltirilgan yo'nalishni beradigan tashqi va ichki harakatlantiruvchi kuchlar to'plami. Inson faoliyatini samarali boshqarish yo'li inson ehtiyojlari va uning motivatsiyasini tushunish orqali amalga oshiriladi. Rag'batlantirish va motivatsiya jarayonlarining tuzilishi, faoliyati va rivojlanishi qonunlarini etarli darajada bilish inson faoliyatini barcha bosqichlarida va barcha shakllarida oqilona tashkil etish va samarali takomillashtirish uchun zarur va muhim shartdir.

References:

1. Demin M. V. Ehtiyojlar falsafa muammosi sifatida. Moskva davlat universitetining gazetasi. 7-seriya Falsafa. 1984, №2.
2. Faoliyat: nazariyalar, metodologiya, muammolar. M., 1990 yil.
3. Zdravomyslov A. G. Ehtiyojlar. Qiziqishlar. Qadriyatlar. M., 1986 yil.
4. Diligenskiy G. G. inson ehtiyojlari nazariyasi muammolari. Falsafa masalalari, 1976, № 9.
5. Kuznetsov N. S. Inson: ehtiyojlar va qadriyatlar. Sverdlovsk, 1992 yil.
6. Kuzmin I. Psixotexnologiya va samarali boshqaruv. M., 1992 yil.
7. Margulis A. V. jamiyat faoliyati va ehtiyojlari dialektikasi. Belgorod, 1972 yil.
8. Marchenko T. A. ehtiyoj ijtimoiy hodisa sifatida. M., 1990 yil



9. Myalkin A. V. Shaxsning qobiliyatlari va ehtiyojlari. Shakllanishning dialektikasi. M., 1983 yil.
10. Petrovskiy A. V. Shaxsiyat. Faoliyat. Jamoa. M., 1982 yil.
11. Ijtimoiy ehtiyojlarni shakllantirish muammolari. Tbilisi, 1981 yil
12. Kagan M. S. Inson faoliyati. M., 1974 yil.
13. Abdusamatova Sh .S. "jamiyatda shohsingning psixologi idrok kilish" Rossiya.8-sonli jurnal "ilmiy va amaliy tadqiqotlar jurnali ilmiy-amaliy jurnal" 2019 yil aprel.
14. Abdusamatova Sh .S." jamiyatni boshqarish, shaxs va ma'naviyatni shakllantirishda shaxsga ta'sir qiluvchi psixologik omillar " ilmiy-amaliy nomidagi Oliy maktab jurnali. Moskva. 2019 yil 8 son 31-32 b.
15. Abdusamatova Sh. S. inson temperamentining ta'siri muammosiga shaxslararo munosabatlar oliy maktab nuchno-amaliy jurnal № 1/2020 6.
16. S. Abdusamatova talabalarining o 'zi rivozlantirish kompetentsiyalararni shakllantirish mo'ljallim o 'zluksiz bilimlendiri № 2 2021jil. ISSN 2181-7138
17. Abdusamatova sh. S. ta 'lim samaradorlig' i va o 'ning amaliyetdag' ida talabalariningg 'i o 'zi rivoglantirish vakolatli o 'rni "fan va ta' lim " ilmiy jurnali 2021-yil May / 2-jild maxsus nashr 1. «Talaba yoshlar intellektual izhodiy salohiyatini rivozlantirish.» Sh.S Abdusamatova - zamonaviy pedagogikasi dolzarb muammolari"..., 2020y.
18. Abdusamatova, S. S., & Gulmatova, L. A. (2022). Talabalarda ta'limiy qadriyatlarining ta'lim-tarbiya jarayonidagi o'rni va qadriyatlarga yo'nalganligi. Central Asian Research Journal For Interdisciplinary Studies, 2(4), 18-23
19. Abdusamatova, S. S., & Turgunov, A. (2021). AMALIYOTDA SHAXSNI O'RGANISHNING PROEKTIV METODIKALAR O'RNI. Central Asian Academic Journal of Scientific Research, 1(1), 128-131.
20. Abdusamatova, S. S., & Rasulova, Z. (2021). PROFAYLING XIZMATINI SHAXSLARARO MUNOSABATLARDA TUTGAN O'RNI. Central Asian Academic Journal of Scientific Research, 1(1), 94-98.
21. Abdusamatova, S. S., & Amangeldiyev, S. (2021). PSIXOLOGIK MASLAHAT GIPOTEZALARINI SHAKLLANTIRISH. Central Asian Academic Journal of Scientific Research, 1(1), 132-137.
22. Abdusamatova, S. (2023). MECHANISM OF INNOVATION IN THE FIELD OF LIFELONG EDUCATION. Science and innovation, 2(B1), 341-344.
23. Абдусаматова, Ш. С. (2023). ПСИХОКОРРЕКЦИОННАЯ РАЗРАБОТКА АССЕРТИВНОГО ПОВЕДЕНИЯ. Finland International Scientific Journal of Education, Social Science & Humanities, 11(1), 153-157.
24. Абдусаматова, Ш. С., & Султанкулова, Г. (2020). Профессиональная ориентация школьников выпускников к психологии. Scientific progress, 1(2), 19-24.
25. Усаров, Ж., & Абдусаматова, Ш. (2020). Талабаларнинг ўзини ўзи ривожлантириш компетенцияларни шакллантириш. Science and Education, 1(Special Issue 4), 266-273.
26. Абдусаматова, Ш. С., & Бурханова, М. Б. (2020). Кўп фарзандли ота-оналарнинг оиладаги муносабатларининг хусусиятлари. Oriental Art and Culture, (IV), 56-62